

LOCUL ȘI SLUJIREA LAICILOR ÎN BISERICĂ ÎN GÂNDIREA EUHARISTICĂ A PĂRINTELUI NIKOLAI AFANASIEV

THE PLACE AND MINISTRY OF THE LAITY IN THE
CHURCH ACCORDING TO FATHER NIKOLAI
AFANASIEV'S EUCHARISTIC THEOLOGY

Pr. drd. Alin Câmpean

Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Abstract: This paper examines the place and ministry of the laity in the Church according to Father Nikolai Afanasiev's eucharistic ecclesiology. Afanasiev's distinctive contribution lies in his recovery of the biblical understanding of the Church as a “royal priesthood,” where the distinction between clergy and laity represents not an ontological separation but a functional differentiation within the same eucharistic community. Based on biblical and patristic evidence, Afanasiev demonstrates that in the early Church, lay people actively participated in all dimensions of ecclesial life: liturgical, confessional, diaconal, and prophetic. He critiques the historical development of clericalism, which transformed the laity into passive recipients of grace administered exclusively by the clergy, and proposes a restoration of the authentic relationship between sacramental priesthood and universal

priesthood. This vision has profound implications for contemporary Church life, including liturgical renewal, theological formation of the laity, mobilization of the entire community's missionary potential, and development of participatory structures. Afanasiev's ecclesiology offers a profound theological foundation for rediscovering the active vocation of the laity, not as a concession to modern democratic spirit, but as a recovery of the original ecclesial consciousness.

Keywords: Nikolai Afanasiev, Eucharistic ecclesiology, Universal priesthood, lay ministry, clericalism, ecclesial authority, eucharistic community

INTRODUCERE

Părintele Nikolai Afanasiev (1893-1966) reprezintă una dintre cele mai originale voci în teologia ortodoxă a secolului al XX-lea, a cărui contribuție majoră în eclezioologie constă în dezvoltarea și articularea unei viziuni euharistice asupra Bisericii. În centrul acestei eclezioologii se află o reevaluare profundă a locului și rolului laicilor în Biserică, perspectivă care contrastează cu tendințele clericaliste dominante în multe perioade istorice ale vieții bisericești și pe care ne-am propus să o analizăm în prezentul articol prin sublinierea fundamentelor teologice ale acestei viziuni, a dimensiunilor concrete ale slujirii laice, precum și a implicațiilor sale pentru viața Bisericii contemporane.

Originalitatea și relevanța gândirii părintelui Afanasiev derivă tocmai din capacitatea sa de a recupera perspectiva eclezioologică originară a creștinismului primar, în care distincția dintre cler și laici nu presupunea o separare ontologică sau o ierarhie de demnitate, ci o diferențiere funcțională în cadrul aceleiași comunități euharistice¹. În contextul provocărilor contemporane, marcate de tensiuni între tendințele clericaliste și aspirațiile spre o implicare mai activă a laicilor, viziunea teologului rus poate oferi o perspectivă teologică profundă și echilibrată, care valorifică tradiția autentică a Bisericii pentru a răspunde unor întrebări actuale.

Într-un articol din 1958, părintele Afanasiev considera „problema laicilor” ca pe un „semn al vremurilor noastre” și ca pe o „moștenire din catolicismul medieval” care privea laicii ca pe o *stare specială* în cadrul Bisericii, deosebindu-se *aproape* ontologic

¹ Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora: Church, Fathers, Eucharist in Nikolai Afanasiev (1893-1966)*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 96.

față de cler, având îndatoriri definite, rareori și unele drepturi și activități proprii². Făcând referire la una dintre cărțile lui Y. Congar, el notează că „teologii catolici vorbesc despre *Biserica laicilor* și despre *Biserica preoților*, ceea ce denotă o anumită separare în conceptul teologic de Biserică, unicul Trup al lui Hristos”³.

Conștienți că Biserica este un singur trup, primii creștini nu-i priveau pe *laici* ca pe o *problemă*, fiindcă nici aceștia și nici *ierarhia* „nu puteau acționa independent, pentru că dacă ar fi separați de ceilalți nu ar putea constitui Biserica”⁴. De altfel, Biserica primară îi considera pe toți *laos*, „poporul lui Dumnezeu”, iar dacă era recunoscută totuși o diferențiere între unii și ceilalți, aceasta nu era de natură ontologică, ci funcțională, în baza diversității slujirilor și nu a fost introdusă de autoritatea eclezială, cum socotea Tertulian, ci ea decurge din însăși ideea de Biserică, ca *realitate simultan unificată și diferențiată*⁵. Înțelegând că viața animată de Duhul Sfânt, slujirea este cea care diferențiază mădularele Trupului lui Hristos. De aceea, pe urmele scrierilor nou testamentare, părintele Afanasiev distinge două tipuri de slujire în Biserică: una *comună*, a întregului popor, iar cealaltă *specială*, realizată de persoane cu o anumită chemare⁶.

1. FUNDAMENTUL TEOLOGIC AL ROLULUI LAICILOR ÎN VIZIUNEA LUI AFANASIEV

1.1 Preoția universală ca realitate baptismală

În centrul concepției părintelui Afanasiev despre locul laicilor în Biserică se află teologia biblică a „preoției universale” sau a „preoției împărătești” a întregului popor al lui Dumnezeu. Recuperând și aprofundând mărturiile scripturistice, în special *1 Petru 2, 9* („voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu”) și *Apocalipsa 1, 6* („ne-a făcut pe noi împărăție, preoți ai lui Dumnezeu și Tatăl Său”), Afanasiev subliniază că preoția nu este primordial o funcție rezervată unei categorii speciale de membri ai Bisericii, ci o realitate care aparține întregului popor al lui Dumnezeu.

2 N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”, în William C. MILLS (ed), *Called to Serve: Readings on Ministry from the Orthodox Church*, Orthodox Research Institute, Rollinsford, NH, 2010, pp. 1-14, aici p. 4.

3 N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 5.

4 N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 5.

5 Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora...*, pp. 96-97.

6 N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 6.

„În Noul Testament, acest neam și popor – *ghenos eklekton, ethnos hagion* – ales și creat de Domnul pentru Sine, sunt creștinii, care mai înainte nu erau un popor, dar în Biserică au devenit poporul lui Dumnezeu (*laos Theou*). Biserica este poporul lui Dumnezeu și fiecare credincios aparține acestui popor. [...] nu poți fi în Biserică fără să fii laic, mădular al poporului lui Dumnezeu. Cel care este în Biserică este laic; toți laicii constituie împreună poporul lui Dumnezeu și fiecare este chemat, ca preot al lui Dumnezeu, să-I aducă daruri duhovnicești prin Iisus Hristos”⁷.

Pentru Afanasiev, această *preoție universală* nu este o simplă metaforă spirituală sau un concept abstract, ci o realitate ontologică care derivă din taina Botezului și a Mirungerii⁸. Prin Botez, fiecare credincios este uns pentru a fi preot în Biserică într-un sens real și sacramental⁹. Această ungere baptismală face din fiecare creștin un participant la preoția lui Hristos și un membru activ al comunității sacerdotale care este Biserica.

„Prin Botez, noi primim har pentru slujire (*latreia*), care, pentru autorul Epistolei către Evrei, este slujirea preoțească. Asemenea tăierii-împrejur din Vechiul Testament, Botezul prin apă și prin Duh este semnul apartenenței la poporul lui Dumnezeu, popor ridicat de către Dumnezeu în Biserică, pentru a fi «preoție sfântă» (*I Petru 2, 5*). [...] De aceea noul botezat, primind harul slujirii în Biserică, este introdus imediat în adunarea euharistică, pentru a participa la *leitourgia* săvârșită de poporul lui Dumnezeu. Botezul prin apă și prin Duh (sau în terminologia actuală, Taina Botezului și a Mirungerii) dă posibilitatea participării la adunarea euharistică în care slujesc cei investiți pentru slujirea preoției împărătești. Botezul, Mirungerea și Euharistia sunt trei momente binecuvântate prin care credinciosul, intrând în Biserică și devenind membru al poporului lui Dumnezeu, capătă demnitatea de preot al Împărăției”¹⁰.

Un aspect esențial al acestei viziuni, subliniat de Afanasiev, este faptul că termenii „laici” (*λαϊκοί*) și „cler” (*κληρoς*), așa cum sunt folosiți în eclesiologia modernă, nu apar în Noul Testament

7 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt*, vol. I, trad. Elena Derevici, Patmos, Cluj-Napoca, 2008, pp. 30-31.

8 N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 7.

9 V.V. ALEXANDROV, „Богословие отца Николая Афанасьева” [„Teologia Părintelui Nikolai Afanasiev”], în Nikolai AFANASIEV, *Церковь Божия во Христе. Сборник статей* [*Biserica lui Dumnezeu în Hristos. Colecție de articole*], Издательство ПСТГУ, Москва, 2015, p. 34.

10 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 52-53.

cu aceste semnificații. În Noul Testament, cuvântul *λαός* (popor, norod, mulțime de oameni, uneori chiar națiune)¹¹ se referă la întreaga comunitate a credincioșilor, iar *κλήρος* (sort, parte căzută la sorti, moștenire)¹² desemnează fie întregul popor al lui Dumnezeu, fie o vocație specifică în cadrul acestuia. În viziunea teologului rus, termenul de *laic* este un titlu de onoare destinat persoanei pe care Dumnezeu a chemat-o în poporul Său¹³ și nu este un sinonim pentru cuvântul *necleric*, indicând prin urmare nu o opoziție față de *cleric*, ci o *demnitate sfântă*¹⁴. Ca cetățean al poporului lui Dumnezeu, persoana botezată aparține în întregime Dumnezeului Treimic, întrucât prin renașterea baptismală el devine în mod pnevmatic un moștenitor (*κληρος*) al lui Dumnezeu în Hristos. Așadar, Biserica nu este doar comunitate de *laici*, ci și de *clerici*¹⁵. Distincția rigidă între *cler* și *laici* este o dezvoltare istorică ulterioară, care nu reflectă pe deplin viziunea biblică originară. Tocmai ideea de „instituire” a membrilor Bisericii este cea prin care teologul rus respinge această diferențiere.

„Membrii Bisericii sunt membrii poporului lui Dumnezeu; aceasta înseamnă că însuși numele de laic conține, pentru o conștiință cu adevărat eclesială, noțiunea de instituire. Mărturia liturgică bazată pe Scriptură este mărturia Bisericii. [...] Membrii Bisericii sunt toți instituți sau, după expresia lui Dionisie, «consacrați lui Dumnezeu pentru slujirea Lui în Biserică». Iată de ce nu se poate opune un laic celor consacrați – *hieromenois, sacratis hominibus* – ci doar celor neconsacrați – *profanis, aviépois* – adică celor ce nu sunt în Biserică și nu sunt membri ai poporului lui Dumnezeu. Biserica nu cunoaște această opoziție, căci, prin Scriptură și prin viața sa liturgică ea mărturisește că toți sunt împărați și preoți ai lui Dumnezeu și Tatăl”¹⁶.

Botezul este, în înțelegerea lui Afanasiev, o *adevărată hirotonie*¹⁷, cel botezat devenind astfel purtător al unei *preoții*

11 Mt 4, 23; 26, 5; 27, 25; Mc 11, 32; Lc 1, 21; 3, 15; 8, 47; 7, 29; In 8, 2; Fapte 3, 9; 2, 47; Rom 15, 10; Tit 2, 14; Evr 4, 9; 1 Pt 2, 10; Apoc 5, 9; 18, 4.

12 Mt 27, 35; Mc 15, 24; Lc 23, 34; In 19, 24; Fapte 1, 26; Col 1, 12; 1 Pt 5, 3.

13 Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie! Die vergessene Seite des Nikolai Afanasievs – und ihre Relevanz für die Theologie von heute”, *Orthodoxes Forum*, 37 (2023), 2, pp. 195-211, aici p. 201.

14 Sylvie AVAKIAN, „Die Kirche des Heiligen Geistes. Die Ekklesiologie des orthodoxen Theologen Nikolai Afanasiev”, *Evangelische Theologie* 80 (2020), pp. 230–240, aici p. 232.

15 Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie. . .”, p. 201.

16 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 67.

17 D.M. GZGZYAN, „Значение И Перспективы ЭККЛЕЗИОЛОГИЧЕСКОЙ

împărătești în Hristos, exercitată prin Duhul Sfânt în Biserică, care devine *Împărăție preoțească*, un nou eon, care deși nu este din această lume, trebuie să se realizeze în ea. În noul popor al lui Dumnezeu nu mai există o *preoție genealogică*, ci o *preoție pneumatică*, fără să mai conteze apartenența la un anumit neam, ca în Vechiul Testament, ci existența pneumatică în Hristos. Prin Botez, poporul este introdus prin Duhul Sfânt în Templul lui Dumnezeu și nu numai atât, ci devine el însuși noul Templu al lui Dumnezeu. Persoana botezată este așadar deopotrivă preot și Templu, iar Cel ce slujește în acest Templu este însuși Hristos¹⁸. În același timp, cel botezat primește o parte din această slujire, pe care o manifestă în cadrul adunării euharistice.

Criticând tendințele ulterioare care au redus laicii la o categorie pasivă și periferică în Biserică¹⁹, teologul rus din exil afirmă că, în perspectiva biblică și patristică primară, toți credincioșii erau considerați membri activi ai Trupului lui Hristos, fiecare având o vocație și un rol specific²⁰. Diversele slujiri (episcop, presbiter, diacon, profet, învățător, etc.) nu constituiau o „clasă sacerdotală” separată, ci reprezentau diferite moduri de manifestare a aceluiași har baptismal în cadrul comunității²¹.

1.2 Ecleeziologia euharistică și comunitatea sacerdotală

Fundamentul teologic al viziunii părintelui Afanasiev despre rolul laicilor se găsește în ecleeziologia sa euharistică. Afirmând că „Biserica este acolo unde este Hristos; iar Hristos este prezent de fiecare dată în Euharistie, în plenitudinea unității Trupului

---

Теории Протопресвитера Николая Афанасьева” [„Semnificația și perspectivele teoriei ecleeziologice a protopresbiterului Nikolai Afanasiev”], *Свет Христов просвещает всех: Альманах Свято-Филаретовского православно-христианского института*, Moscova, nr. 24, 2017, pp. 9-23, aici p. 16.

18 Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie...”, pp. 201-202.

19 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 141.

20 O. V. KUZNETZOVA, „Признаки и границы евхаристического собрания в трудах протопресвитера Николая Афанасьева, протопресвитера Александра Шмемана и митрополита Иоанна (Зизиуласа)” [„Semne și limite ale adunării euharistice în operele protopresbiterului Nikolai Afanasiev, protopresbiterului Alexander Schmemann și Mitropolitului Ioan (Zizioulas)”], *Вестник Свято-Филаретовского института*, nr. 31, 2019, pp. 30-53, aici p. 42.

21 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 145-147.

Său”²², el arată că Biserica nu este în principal o instituție juridică sau o structură ierarhică, ci comunitatea euharistică în care Hristos este prezent în plinătatea Sa. Această perspectivă euharistică are implicații profunde pentru înțelegerea locului și rolului laicilor.

În studiul său de teologie sacramentală, „*Trapeza Gospodnia*” (1952), Afanasiev scrie:

„Principiul fundamental «întotdeauna toți și întotdeauna împreună» se manifestă cel mai bine în adunarea euharistică, care este adunarea tuturor pentru unul și același lucru. Cu toții slujesc lui Dumnezeu în Euharistie. Nu liturghisesc doar anumite categorii și nici doar anumiți membri, ci Biserica este cea care liturghisește. Cu toții împreună-liturghisesc în liturghisirea unuia singur – *proestos*-ul lor. Fără el nu poate exista nici o liturghisire a tuturor și nici o adunare euharistică. Acest «unul» este inclus în «toți» și nu este separat de ei. La fel, aceștia «toți» sunt incluși în «unul». Cu toții împreună-liturghisesc cu acesta. Dacă numai unii ar împreună-liturghisi cu el, atunci înseamnă că nu ar exista o împreună-liturghisire a tuturor”²³.

Această viziune contrastează cu tendința ulterioară de a reduce Liturgia la un act clerical la care poporul doar asistă²⁴, ceea ce a adus cu sine și o slăbire a caracterului euharistic al sinaxelor ecleziale²⁵.

Un aspect central al acestei perspective este caracterul comunitar al Euharistiei²⁶. Pentru teologul rus, Euharistia nu este un act individual al preotului, ci actul constitutiv al întregii comunități.

„Ca act liturgic, Euharistia este un întreg, ce presupune în mod necesar atât slujirea tuturor credincioșilor, cât și slujirea *proestos*-ului. [...] Fiecare credincios co-slujeste împreună cu ceilalți în adunarea euharistică. Aceasta înseamnă că preoția împăratească a credincioșilor constă în împreună-slujirea lor, în care fiecare slujește nu de unul singur, ci neapărat împreună cu ceilalți, fapt pentru care slujirea laicilor încetează de îndată ce nu mai este comună. Fiecare credincios stă înaintea lui Dumnezeu ca un

22 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 21-22.

23 Fr. Nicholas AFANASIEFF, *The Lord's Supper*, trans. Fr. Michael J. Lewis, mss. Master of Divinity, St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary Crestwood, New York, 1988, p. 120.

24 Michael PLEKON, *Living Icons: Persons of Faith in the Eastern Church*, Foreword by Lawrence S. Cunningham, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2002, p. 163.

25 O. V. KUZNETZOVA, „Признаки и границы...”, p. 41.

26 Michael PLEKON, *Living Icons...*, p. 164.

liturghisitor, dar numai atunci când toată adunarea Bisericii *epi to auto*, adică poporul lui Dumnezeu, adunat de către Domnul, Îi slujește Lui. Slujirea comună a credincioșilor este slujirea poporului Domnului, când poporul lui Dumnezeu acționează ca un întreg. Cu alte cuvinte, slujirea comună a laicilor este slujirea însăși a Bisericii. De aici rezultă că a fi în Biserică înseamnă a fi mădular al poporului lui Dumnezeu și a avea harisma preoției împărătești, dar nu pentru slujirea individuală, ci pentru participarea la slujirea Bisericii”²⁷.

Citând practica Bisericii primare, părintele Afanasiev subliniază că prin rugăciuni, aclamații, răspunsuri și oferirea darurilor²⁸, celebrarea euharistică implica participarea activă a întregii adunări. Preotul nu acționa în locul comunității sau asupra ei, ci în numele ei și numai împreună cu ea.

„Toți slujeau în adunarea euharistică, dar aceasta se exprima prin vocea unuia. Aceasta era natura oricărui act sacramental în Biserică. Doar unul aducea darul, ceilalți erau co-slujitori. Cel care oficia ceremonialul în adunarea euharistică era acela care ocupa locul central. Doar unul, întotdeauna același, aducea mulțumire, dar o făcea împreună cu ceilalți: nici poporul lui Dumnezeu nu putea oficia fără el, nici el fără popor, întrucât nu numai el, ci toți erau preoți ai Celui Preaînalt”²⁹.

În această viziune euharistică, diferența dintre *proestos* (episcopul sau preotul) care prezidează adunarea și restul comunității nu este una de vrednicie sau de plinătate a harului, ci de slujire specifică în cadrul aceleiași comunități sacerdotale, fiecare mădular primind de la Duhul Sfânt darul său specific pentru edificarea Trupului lui Hristos³⁰. Deosebirea, așa cum arătam mai sus, nu este ontologică, ci funcțională, iar

„oricât de importante ar fi lucrările lor, membrii rânduți pentru o slujire nu sunt Biserica. «Oare toți sunt apostoli? Oare toți sunt proroci? Oare toți învățători? [...]» (*I Corinteni* 12, 29). Și unii și alții sunt doar mădulare ale trupului lui Hristos, nu trupul întreg. Ei nu pot exista singuri, fără trup. Ei sunt de aceeași natură, pentru că toți au același Duh, prin care au devenit mădulare ale trupului lui Hristos. Ei se deosebesc doar prin slujirea fiecăruia, care este bazată pe darurile aceluiași Duh. După natura sa, nimeni nu se

27 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 72.

28 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 44.

29 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 24.

30 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 40-42.

poate pune în Biserică mai presus de altul, cu atât mai mult mai presus de Biserică³¹.

Prin urmare, în viziunea ecleziologului rus, diversitatea slujirilor în Biserică nu înseamnă că unii membri sunt mai importanți decât alții, ci că fiecare are o vocație specifică în cadrul aceluiași organism eclezial.

1.3 Recuperarea mărturiilor patristice despre rolul laicilor

Pentru a susține viziunea sa despre rolul activ al laicilor, părintele Nikolai Afanasiev apelează frecvent la mărturiile patristice, în special la scrierile Părinților Apostolici, care reflectă cel mai bine practica și teologia Bisericii primare. Prin contrast cu clericalizarea de mai târziu, acestea atestă o participare substanțială a laicilor la viața Bisericii.

Didahia, Epistola I-a către Corinteni a Sfântului Clement Romanul, Epistolele Sfântului Ignatie al Antiohiei, scrierile Sfântului Iustin Martirul și ale Sfântului Ciprian al Cartaginei oferă mărturii despre rolul activ al întregii comunități în discernerea și receptarea învățaturii apostolice, în alegerea slujitorilor, în celebrarea euharistică și în deciziile care priveau viața Bisericii. În mai multe rânduri, de pildă, teologul rus citează formula Sfântului Ciprian „*nil sine consilio vestro et sine consensu plebis*”³², care exprimă prezența în cugetul primilor creștini a unei viziuni echilibrate a autorității în Biserică, în care laicii au un rol activ în procesele decizionale. Nu o dată, este evidențiată și practica Bisericii primare de a implica întreaga comunitate în alegerea slujitorilor sacerdotali, așa cum atestă *Tradiția Apostolică* atribuită lui Ipolit al Romei: „Ca episcop se hirotonește acela care este ales de tot poporul”³³.

Prin această recuperare a mărturiilor patristice, Afanasiev vrea să demonstreze că viziunea sa despre rolul activ al laicilor nu este o inovație modernă sau o concesie făcută spiritului democratic contemporan, ci o recuperare a conștiinței ecleziale originare. Această credincioșie față de tradiția autentică a Bisericii constituie un fundament solid pentru reevaluarea rolului laicilor în Biserica contemporană.

---

31 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 148.

32 SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Epistola V, PL*, 4, col. 233-234.

33 SFÂNTUL IPOLIT ROMANUL, *Tradiția Apostolică II* apud Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 114.

2. SLUJIRILE CONCRETE ALE LAICILOR ÎN BISERICA EUHARISTICĂ

2.1 Slujirea cultică și participarea liturgică

Cea dintâi dimensiune fundamentală a slujirii laicilor în viziunea lui Nikolai Afanasiev este participarea lor activă la viața liturgică a Bisericii³⁴, armonizarea cu rugăciunea continuă a acestora prin participarea la comunicarea continuă a Sfintei Treimi³⁵. În contrast cu tendința de a reduce laicii la simpli spectatori ai actului euharistic, Afanasiev subliniază rolul lor esențial și activ în celebrarea liturgică.

„Laicii sunt co-slujitori cu episcopul și cu preotul pentru că actele sacramentale sunt săvârșite în cursul slujirii lor în comun. Ei sunt co-liturghisitori cu episcopul, nu doar pentru că participă într-o oarecare măsură la actul sacramental, ci și pentru că ei într-adevăr săvârșesc aceasta ca preoți ai Dumnezeului Celui Preaînalt și pentru că episcopul sau preotul nu pot să-l săvârșească decât co-liturghisind cu poporul”³⁶.

Analizând practica Bisericii primare, Afanasiev identifică mai multe aspecte concrete ale participării liturgice a laicilor:

Aclamațiile și răspunsurile liturgice. „*Amin*”-ul comunității nu era o simplă formulă rituală, ci expresia adevăratei conștiințe și active la rugăciunea euharistică³⁷ și a convingerii că „Taina Trupului și a Sângelui se săvârșește nu de către preot, ci prin rugăciunea comună a Bisericii, a întregului popor al lui Dumnezeu adunat laolaltă”³⁸. De asemenea, alte aclamații precum „*Vrednic este!*” sau „*Doamne miluiește*” constituiau forme de exercitare a preoției universale în contextul cultului.

Aducerea darurilor. În practica Bisericii primare, credincioșii nu doar asistau la oferirea pâinii și vinului pentru Euharistie, ci participau activ la aceasta, aducând aceste daruri din propriile lor resurse, ca expresie a jertfei lor personale.

Rugăciunea comună. Formula liturgică „*Domnului să ne rugăm*”, urmată de răspunsul comunității „*Doamne miluiește*”,

34 V.V. ALEXANDROV, „Богословие отца Николая Афанасьева...”, p. 34.

35 Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie...”, p. 204.

36 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 77.

37 O. V. KUZNETZOVA, „Признаки и границы...”, p. 42.

38 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 90.

indică caracterul comunitar al rugăciunii liturgice, în care preotul nu se substituie poporului, ci îl conduce în rugăciune.

Împărtășirea. În Biserica primară, laicii primeau la fiecare Liturghie Sfânta Împărtășanie direct în mână, exprimându-se astfel demnitatea lor sacerdotală. În acest sens, părintele Afanasiev citează canonul 101 al Sinodului Trulan:

„Dacă ar vrea cineva să se împărtășească cu Preacuratul Trup în vremea adunării [Liturghiei] și să se facă prin împărtășire [participare] una cu acela, făcându-și mâinile în forma crucii, așa să se apropie și să primească împărtășirea harului. Căci pe cei ce în loc de mână pregătesc oarecare vase din aur sau din altă materie, pentru primirea dumnezeiescului dar, și prin aceasta se socotesc vrednici preacuratei Împărtășanii, cu nici un gând nu-i întărim [aprobăm] ca pe unii care cinstesc mai mult materia cea neînsuflețită și supusă mâinii omului, decât chipul lui Dumnezeu”³⁹.

Analizând evoluția istorică a vieții liturgice, teologul rus observă că factori precum influența modelelor imperiale bizantine, dezvoltarea arhitecturii care a separat fizic clerul de popor, respectiv apariția iconostasului⁴⁰ ca un fel de reconstituire a catapetesmei Templului⁴¹, complicarea ritualului și *privatizarea* rugăciunilor euharistice (rostită în taină)⁴² au contribuit la diminuarea participării active a laicilor și la transformarea Liturghiei într-un act în principal clerical⁴³. În replică, el nu pledează în favoarea unei inovații, ci pentru redescoperirea practicii autentice a Bisericii primare, în dimensiunea ei comunitară și participativă. Excluzând o așa-zisă „democratizare” a cultului sau o micșorare a rolului specific al preotului, el propune o exprimare fidelă a naturii Bisericii ca Trup al lui Hristos, în care toți membrii participă activ, fiecare potrivit slujirii sale specifice.

2.2 Slujirea mărturisirii și transiterii credinței

A doua dimensiune majoră a slujirii laicilor în ecleziologia părintelui Afanasiev este participarea lor activă la mărturisirea și transmiterea credinței apostolice. Respingând concepția că laicii ar fi simpli receptori pasivi ai învățăturii transmise exclusiv de

39 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 84.

40 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 79.

41 Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora...*, p. 98.

42 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 83-84.

43 Michael PLEKON, *Living Icons...*, pp. 157-158.

ierarhie, Afanasiev subliniază rolul întregii comunități în păstrarea și proclamarea adevărului revelat.

Această viziune își are fundamentul în teologia Botezului și a Mirungerii, prin care fiecare credincios devine participant la slujirea profetică a lui Hristos și martor al adevărului Lui. Analizând practica Bisericii primare, ecleziologul rus evidențiază diverse forme de participare a laicilor la transmiterea credinței:

Mărturisirea baptismală. În practica primară, întreaga comunitate participa la mărturisirea credinței celui ce urma să fie botezat, exprimând astfel responsabilitatea colectivă pentru păstrarea și transmiterea adevărului revelat.

Slujirea învățătorilor și a profeților. În comunitatea primară, existau slujiri de învățători⁴⁴ și proroci⁴⁵ care nu făceau parte din ierarhia sacramentală, dar aveau un rol esențial în interpretarea și proclamarea Cuvântului lui Dumnezeu. Slujirea de *învățător* era, în mod pozitiv, de a instrui Biserica prin expunerea adevărului de credință și, în mod negativ, de a apăra această credință împotriva păgânilor și, mai ales, împotriva puterii civile romane⁴⁶.

Discernământul comunitar. Comunitatea creștină primară exersa un „discernământ al duhurilor” pentru a evalua autenticitatea învățăturilor, funcție care nu era rezervată exclusiv ierarhiei, ci implica întreaga comunitate⁴⁷.

Receptarea învățăturii. Procesul de recunoaștere și acceptare a adevărului revelat implica întreaga comunitate eclezială. Afanasiev subliniază că „istoria Bisericii este plină de exemple în care receptia poporului a fost un factor hotărâtor în victoria Ortodoxiei asupra ereziei”, arătând că, spre exemplu, „fără susținerea și receptia poporului, Sfântul Atanasie cel Mare n-ar fi ieșit biruitor din disputa ariană”⁴⁸.

Această perspectivă are implicații majore pentru viața Bisericii contemporane, invitând la o revalorizare a rolului laicilor în transmiterea credinței, nu doar în context familial sau informal, ci și în cadrul structurat al misiunii și educației creștine. Laicii nu sunt simpli „auxiliari” ai clerului în această misiune, ci au o vocație specifică și indispensabilă, derivată din propria lor inițiere sacramentală.

44 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 220-226.

45 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, pp. 203-220.

46 Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora...*, p. 104.

47 Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora...*, p. 100.

48 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 135.

2.3 Slujirea diaconală și filantropică

O a treia dimensiune fundamentală a slujirii laicilor este participarea acestora la *diakonia* și *filantropia* Bisericii. În viziunea părintelui Afanasiev, această dimensiune nu este secundară sau periferică, ci constituie o expresie esențială a identității Bisericii ca Trup al lui Hristos, chemat să continue în lume slujirea chenotic-jertfelnică a Domnului. Slujirea poporului lui Dumnezeu nu se poate limita la Euharistie, ci întreaga viață trebuie să fie o slujire neîncetată a lui Dumnezeu și a semenilor⁴⁹.

Afanasiev subliniază că, în Biserica primară, diaconia nu era înțeleasă în principal ca o treaptă ierarhică sau ca o funcție liturgică auxiliară, ci ca o slujire comunitară la care participau toți membrii Bisericii. Deși există o slujire diaconală specifică, instituită sacramental prin hirotonie, această slujire nu se substituie responsabilității diaconale a întregii comunități, ci o exprimă și o orientează.

Analizând mărturiile biblice și patristice, Afanasiev evidențiază diverse forme de participare a laicilor la slujirea diaconală:

Colectele pentru săraci. Încă din perioada apostolică, comunitățile creștine organizau colecte pentru ajutorarea celor în nevoi (cf. *Fapte* 11, 29-30; *1 Cor* 16, 1-4), practică care implica participarea tuturor membrilor⁵⁰. Acestea aveau loc în timpul adunării euharistice și de aceea făceau parte din *leitourgia* comună credincioșilor, fiind expresia iubirii, ca fundament al întregii vieți a Bisericii⁵¹.

Grija pentru văduve și orfani. Grija pentru categoriile vulnerabile, în special văduve și orfani, era considerată o expresie fundamentală a credinței creștine (cf. *Iac* 1, 27) și era asumată de întreaga comunitate.

Ospitalitatea și grija pentru străini. Practica ospitalității creștine, atestată în numeroase surse patristice, era o expresie a diaconiei comunitare, nu doar a unei slujiri clericale specializate.

Vizitarea bolnavilor și a celor întemnițați. O altă formă de diaconie comunitară era vizitarea și îngrijirea bolnavilor și a celor închiși în închisoare, practică menționată atât în Noul Testament (*Mt* 25, 36), cât și în numeroase surse patristice.

49 Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie...”, p. 203.

50 Nicholas AFANASSIEFF, “The Church Which Presides in Love”, în John MEYENDORFF (ed), *The Primacy of Peter. Essays in Ecclesiology and the Early Church*, St Vladimir’s Seminary Press, Crestwood, New York, 1992, pp. 91-143, aici p. 119.

51 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 71.

Un aspect important subliniat de Afanasiev este legătura strânsă dintre Euharistie și diaconie în Biserica primară prin *agapa frățască* care încheia adunarea și în cadrul căreia cei care se împărtășeau din același Trup al lui Hristos erau chemați să manifeste această comuniune prin grija reciprocă și solidaritatea cu cei în nevoi.

Afanasiev observă că, în evoluția istorică a Bisericii, s-a produs o anumită instituționalizare și clericalizare și a diaconiei, ceea ce a condus la diminuarea implicării directe a comunității. Activitățile caritative au devenit tot mai mult responsabilitatea unor structuri specializate, fiind astfel redusă participarea activă a laicilor la această dimensiune esențială a vieții ecleziale.

În viziunea sa reformatoare, teologul rus a insistat pentru o redescoperire a dimensiunii diaconale a întregii comunități, nu ca activitate secundară sau opțională, ci ca expresie esențială a identității sale euharistice.

2.4 Slujirea profetică și responsabilitatea față de adevăr

A patra dimensiune a slujirii laicilor în ecleziologia părintelui Nikolai Afanasiev este slujirea profetică și responsabilitatea față de adevăr. Această dimensiune se referă la rolul laicilor în discernerea, mărturisirea și apărarea adevărului revelat, precum și în evaluarea critică a practicilor și structurilor ecleziale în lumina Evangheliei.

Fundamentul biblic al acestei slujiri este identificat în teologia paulină a darurilor (harismelor) Duhului Sfânt, printre care se numără și darul profeției (*1 Cor 12, 10*), precum și în afirmația din *Fapte 2, 17-18*, care citează profeția lui Ioil: „Iar în zilele din urmă, zice Domnul, voi turna din Duhul Meu peste tot trupul și fiii voștri și fiicele voastre vor profeti”. Această viziune implică faptul că darul profeției nu este rezervat doar ierarhiei, ci este distribuit liber de Duhul Sfânt în întreaga comunitate.

Neavând *darul cârmuirii*, afirmă Afanasiev, laicii au

„darul judecății și al încercării, care este o formă deosebită a slujirii, încredințată nu câtorva membri ai Bisericii, ci întregului popor al lui Dumnezeu. [...] Poporului îi aparține discernământul și încercarea (*diakrisis* și *dokimasia*) a ceea ce se săvârșește în Biserică. [...] Având harisma judecății și a încercării, poporul mărturisește că tot ce se săvârșește în Biserică sub îndrumarea păstorilor se săvârșește conform voinței lui Dumnezeu, descoperită prin Duhul Sfânt. În Biserica primară toate actele liturgice, fie săvârșirea Tainelor în Biserică, fie primirea catehumenilor sau a celor ce se căiesc, excomunicările ș.a. implicau participarea

poporului. În Biserica primară, această mărturie despre voia lui Dumnezeu revelată avea un caracter de consens asupra celor ce trebuiau să se săvârșească în Biserică și a primirii celor ce urmau să se împlinească potrivit voinței lui Dumnezeu⁵².

Această *judecată* se pronunța după un timp, după cernerea tuturor celor implicați, nefiind juridică, ci eclezială și numai receptarea ei de către restul Bisericii arăta dacă ea era și autentică⁵³.

Analizând viața Bisericii primare, Afanasiev evidențiază existența și importanța slujirilor profetice care nu erau legate de hirotonie sau de funcția sacerdotală. Profetii, învățătorii și alți harismatici jucau un rol esențial în viața comunității, contribuind la discernerea voinței divine și la interpretarea Scripturii și a Tradiției apostolice⁵⁴.

Un aspect esențial al slujirii profetice este și responsabilitatea față de adevăr. În tradiția biblică, profetul nu este în principal un prezicător al viitorului, ci un mărturisitor al adevărului dumnezeiesc, deseori în situații dificile sau de criză. În mod similar, slujirea profetică în Biserică implică o responsabilitate pentru păstrarea și apărarea adevărului revelat, care revine întregii comunități, nu doar ierarhiei. Această responsabilitate s-a manifestat concret în istorie prin ceea ce Tradiția numește „*sensus fidelium*” sau „conștiința eclezială”, care a jucat un rol esențial în discernerea și păstrarea ortodoxiei în situații de criză doctrinară. Părintele Afanasiev citează frecvent exemplul controverselor teologice din istoria Bisericii, când conștiința credincioșilor laici a constituit deseori ultimul bastion al ortodoxiei.

Un alt aspect al slujirii profetice este rolul laicilor în evaluarea critică a practicilor și structurilor ecleziale în lumina Evangheliei. Afanasiev subliniază că tradiția autentică a Bisericii nu este o simplă repetare mecanică a formelor din trecut, ci o fidelitate creatoare față de duhul Evangheliei, care poate implica o critică a formelor istorice care s-au îndepărtat de acest duh.

Desigur, teologul rus recunoaște că această dimensiune profetică a slujirii laice poate genera tensiuni în raport cu autoritatea ierarhică, dar consideră că aceste tensiuni sunt inerente naturii comunionale a Bisericii și pot fi creative atunci când sunt trăite în spirit de iubire și fidelitate față de tradiția apostolică.

---

52 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 113.

53 Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora...*, p. 101.

54 Aidan NICHOLS, *Theology in the Russian Diaspora...*, p. 103.

3. PARTICIPAREA LAICILOR LA AUTORITATEA ȘI SINODALITATEA BISERICII

3.1 Receptarea învățaturii și conștiința eclezială

O latură centrală a viziunii părintelui Afanasiev despre rolul laicilor în Biserică este activa participare a acestora la procesul de receptare a învățaturii și la formarea a ceea ce tradiția numește „conștiința eclezială”. Respingând modelele care atribuie exclusiv ierarhiei procesul de discernere și formulare a adevărului, Afanasiev dezvoltă o concepție comunală, în care întreaga Biserică participă la receptarea și mărturisirea învățaturii apostolice.

Fundamentul biblic al acestei viziuni se regăsește în făgăduința Mântuitorului că Duhul Adevărului va călăuzi Biserica în tot adevărul (*In* 16, 13), precum și în afirmația Sfântului Ioan că ungera primită de credincioși „vă învață despre toate” (*I In* 2, 27). Aceste texte indică faptul că discernerea și păstrarea adevărului revelat nu este prerogativa exclusivă a ierarhiei, ci implică întreaga comunitate a celor botezați.

În analiza sa asupra Bisericii primare, Afanasiev evidențiază caracterul comunitar al procesului de receptare a învățaturii apostolice. El observă că, în perioada primară, alcătuirea canonului Scripturii, dezvoltarea Simbolului de credință și discernerea tradiției autentice au implicat participarea întregii comunități, nu doar a ierarhiei⁵⁵. Consensul Bisericii (*ex consensu Ecclesiae*) reprezenta un criteriu esențial al adevărului⁵⁶, alături de succesiunea apostolică și fidelitatea față de tradiția primită⁵⁷.

Un exemplu semnificativ, menționat de teologul rus din exil, este procesul de receptare a hotărârilor sinodale în Biserica primară. Deși episcopii erau cei care participau formal la sinoade și semnau hotărârile, acestea dobândeau autoritate deplină doar prin receptarea lor de către întreaga Biserică. „Fără recepția Bisericii, arată el, hotărârile sinodale ar rămâne simple teologumene. Ca voce a Bisericii, hotărârile sinodului nu devin definitive decât după ce au fost acceptate de către Biserică”⁵⁸. Cazurile unor sinoade care, deși formal corecte, au fost ulterior respinse de conștiința Bisericii (cum ar fi Sinodul de la Rimini din 359 sau Sinodul de la Efes din 449), ilustrează importanța acestui proces de receptare comunitară.

55 N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 10.

56 Nikolai AFANASIEV, „Le Concile dans la théologie orthodoxe russe”, *Irenikon*, 35 (1962), 2, pp. 316-339, aici p. 335.

57 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 140.

58 Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 136.

Un concept cheie pentru înțelegerea acestei viziuni este cel deja amintit de „conștiință eclezială” (*φρόνημα ἐκκλησιαστικόν*), care se referă la înțelegerea comună a adevărului revelat, formată prin lucrarea Duhului Sfânt în întreaga comunitate a credincioșilor. Această conștiință eclezială nu este simpla sumă a opiniilor individuale sau rezultatul unui proces democratic, ci expresia unui simț al credincioșilor (*sensus fidelium*) format prin participarea la viața sacramentală și mărturisitoare a Bisericii.

În viziunea lui Afanasiev, această contribuție a laicilor la receptarea și discernerea adevărului nu constituie o inovație modernă, ci este de fapt recuperarea conștiinței ecleziale originare, în care întreaga comunitate participa la păstrarea și transmiterea tradiției apostolice, sub călăuzirea Duhului Sfânt.

3.2 Participarea la structurile sinodale și decizionale

Un alt aspect fundamental al viziunii Părintelui Afanasiev despre rolul laicilor în Biserică este participarea lor la structurile sinodale și la procesele decizionale ale comunității ecleziale. În contrast cu tendințele clericale care au redus sinodalitatea la o chestiune exclusiv ierarhică, Afanasiev propune o înțelegere mai cuprinzătoare a acestui principiu, care implică participarea întregii comunități la viața și deciziile Bisericii.

Fundamentul biblic și patristic al acestei viziuni se află în practica Bisericii primare, așa cum este descrisă în Noul Testament și în sursele patristice timpurii. Afanasiev citează frecvent exemplul „Sinodului Apostolic” din Ierusalim (*Fapte 15*), la care au participat nu doar apostolii și preoții, ci și „toată Biserica” (*Fapte 15, 22*). Hotărârea finală a fost formulată în numele „apostolilor și preoților și fraților” (*Fapte 15, 23*), indicând caracterul comunitar al deciziei.

În analiza sa asupra evoluției istorice a sinodalității, Afanasiev observă că participarea laicilor la structurile sinodale a variat în diferite perioade și regiuni⁵⁹. Pe măsură ce sinodalitatea s-a instituționalizat și a dobândit un caracter tot mai oficial, participarea laică a tins să fie redusă sau eliminată⁶⁰. Totuși, chiar și în tradiția bizantină, existau forme de reprezentare laică în anumite structuri ecleziale locale și în administrarea bunurilor bisericesti. Nici această participare a laicilor la sinodalitate nu este o inovație modernă inspirată de principii

---

⁵⁹ Ideea este dezvoltată pe larg într-un articol din anul 1930 dedicat sinoadelor ecumenice: Н. Афанасьев. “Вселенские соборы (по поводу «Обращения к православным богословам»)”, în *Путь*, nr. 25, 1930, pp. 81-92 [<http://www.odinblago.ru/path/25/4/> - accesat în 10.01.2024].

⁶⁰ A se vedea în acest sens Nikolai AFANASIEV, „Le Concile dans la théologie orthodoxe russe”..., pp. 316-339.

democratice seculare, ci este tot o recuperare a conștiinței ecleziale originare, în care întreaga comunitate participa la discernerea voinței divine și la deciziile care priveau viața Bisericii⁶¹. Sinodalitatea autentică nu ține în principal de structuri administrative sau de procese formale, ci reprezintă o expresie a naturii comunionale a Bisericii și a prezenței lucrătoare a Duhului Sfânt în întreaga comunitate. Structurile sinodale formale sunt necesare și utile, dar ele trebuie să reflecte și să faciliteze această realitate spirituală fundamentală, nu să o substituie sau să o obstrucționeze.

Această viziune are implicații concrete pentru structurile și practicile Bisericii contemporane. Ea invită la crearea și dezvoltarea de forme de sinodalitate care să permită o participare reală a laicilor la procesele decizionale ale Bisericii, atât la nivel local, cât și la nivel mai larg. Printre aceste forme se pot număra consiliile parohiale, adunările eparhiale, sinoade lărgite care să includă reprezentanți ai clerului și ai laicilor, precum și consultări pre-sinodale care să asigure că preocupările și perspectivele întregii Biserici sunt luate în considerare.

Aceste forme de sinodalitate lărgită nu diminuează rolul specific al episcopatului în conducerea Bisericii, ci îl situează în contextul său ecleziologic autentic, ca slujire în cadrul comunității euharistice. Episcopul rămâne centrul unității și păstorul comunității, dar nu acționează izolat sau autonom, ci în comuniune cu întregul popor al lui Dumnezeu.

4. CRITICA CLERICALISMULUI ȘI VIZIUNEA RESTAURATOARE A LUI AFANASIEV

4.1 Critica tendințelor clericaliste în istoria Bisericii

O contribuție majoră a părintelui Afanasiev la teologia ortodoxă contemporană este analiza critică a clericalismului ca deviație de la viziunea autentică a Bisericii ca Trup al lui Hristos⁶². Clericalizarea excesivă a vieții bisericești⁶³, manifestată prin concentrarea tuturor funcțiilor și responsabilităților în mâinile clerului și reducerea laicilor la un rol pasiv și periferic, este identificată de Afanasiev ca o distorsiune istorică a modelului ecleziologic original, cu consecințe grave pentru viața și misiunea Bisericii⁶⁴.

61 N. AFANASIEV, "The Ministry of the Laity in the Church"..., pp. 10-11.

62 N. AFANASIEV, "The Ministry of the Laity in the Church"..., pp. 7-8.

63 O. V. KUZNETZOVA, „Признаки и границы...”, p. 37.

64 Michael PLEKON, *Living Icons...*, p. 157.

În analiza sa asupra evoluției istorice a raportului dintre cler și laici, Afanasiev identifică mai mulți factori care au contribuit la dezvoltarea clericalismului în tradiția bisericească:

Influența modelelor imperiale bizantine. Adoptarea modelelor administrative și ceremoniale ale curții imperiale bizantine a contribuit la o distanțare crescândă între ierarhie și popor, precum și la o formalizare a raporturilor dintre diferitele niveluri ale ierarhiei.

Juridicizarea conceptelor ecleziologice. Sub influența dreptului roman⁶⁵ și, mai târziu, a scolasticii occidentale, concepte precum autoritatea, slujirea și comuniunea au tins să fie reinterpretate în termeni juridici de putere, jurisdicție și subordonare.

Modificări în practica liturgică. Schimbări precum înălțarea iconostasului, rostirea în taină a rugăciunilor euharistice⁶⁶ sau complicarea ritualului care necesita specialiști, au contribuit la o separare crescândă între cler și popor în cadrul cultului.

Profesionalizarea clerului. Dezvoltarea unui cler profesionist, cu o formare teologică specializată, a accentuat distanța dintre clerici și laici, conducând uneori la o devalorizare a competenței teologice și spirituale a acestora din urmă.

Structuri administrative centralizate. Evoluția către structuri ecleziale tot mai centralizate și birocratizate a favorizat un model „de sus în jos” al autorității, în care laicii au devenit executanți sau beneficiari pasivi ai deciziilor ierarhice.

Consecințele acestui clericalism sunt, în viziunea teologului rus, profund problematice pentru viața Bisericii, întrucât nu afectează doar rolul laicilor, ci și înțelegerea și exercitarea slujirii clericale înseși. Când clerul asumă toate funcțiile în Biserică, inclusiv pe cele care revin în mod natural laicilor, rezultatul nu este o întărire a autorității clericale, ci o deformare a naturii sale sacramentale și o supraîncărcare care conduce la ineficiență pastorală. Printre consecințele negative ale clericalismului, Afanasiev menționează pasivitatea laică, infantilizarea credincioșilor, secularizarea internă a laicului, supraîncărcarea clerului și deficitul misionar al Bisericii. Aceste efecte negative subminează vitalitatea și eficiența mărturiei creștine în lume.

4.2 Restabilirea echilibrului: preoția sacramentală și preoția universală

Alternativa la clericalism nu este, în viziunea lui Afanasiev, o formă de anti-clericalism sau de relativizare a slujirii sacramentale,

⁶⁵ Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt...*, p. 44.

⁶⁶ O. V. KUZNETZOVA, „Признаки и границы...”, p. 37.

ci o redescoperire a relației autentice dintre preoția sacramentală și preoția universală, în cadrul unei viziuni integratoare a Bisericii ca Trup al lui Hristos.

Spre deosebire de tendințele polarizante ale ecleziologiilor occidentale (romano-catolică și protestantă), Afanasiev propune o viziune integrativă, în care cele două forme de preoție sunt complementare și interdependente. Preoția sacramentală nu se substituie preoției universale, ci o exprimă și o orientează în cadrul aceleiași comunități euharistice⁶⁷. De altfel, încă din anul 1935, într-un mic articol apărut într-o revistă ecumenică germană, părintele Afanasiev definea astfel relația dintre preoția universală și preoția ierarhică sau sacramentală: „Potrivit învățaturii ortodoxe, preoția universală și preoția ierarhică nu se exclud reciproc, ci există simultan, deoarece cea din urmă o presupune în mod necesar pe prima”⁶⁸. Cu alte cuvinte, „fără preoția universală, preoția ierarhică este imposibilă”⁶⁹. În viziunea teologului rus, Biserica primară nu a înțeles de la început funcția presbiterială ca exclusiv sacerdotală. Presbiterii și episcopii erau preoți pentru că aparțineau preoției pnevmatice generale în Hristos și se accentua faptul că erau supraveghetori ai poporului concelebrant⁷⁰, nu erau exteriori comunității, ci membri cu o slujire specifică în cadrul acesteia. Această perspectivă evită atât absolutizarea clerului, cât și relativizarea sa, propunând o viziune echilibrată a raportului dintre diferitele slujiri în Biserică.

Un aspect esențial al acestei viziuni este înțelegerea preoției sacramentale nu în termeni esențial juridici sau de putere, ci în termeni euharistici și sacrificiali. Pentru Afanasiev, esența slujirii presbiterale și episcopale constă în prezidarea adunării euharistice și în oferirea Sfintei Jertfe, nu în exercitarea unei autorități administrative asupra comunității⁷¹.

Citând practica Bisericii primare, Afanasiev evidențiază faptul că episcopul și presbiterul nu erau văzuți ca deținători ai unei puteri sacre separate, ci ca reprezentanți și expresii ale comunității în

67 Pr. Victor V. KULAGA, „Проблема церковной общины в православной эkkлeзиологии” [“Church community problem in Orthodox Ecclesiology”], Богословский сборник Тамбовской духовной семинарии, nr. 4 (17), 2021, Tambov, pp. 27-49, aici p. 39.

68 N. AFANASIEV, „Das allgemeine Priestertum”, *Eine Heilige Kirche*, 17 (1935), pp. 334-340, aici p. 334.

69 N. AFANASIEV, „Das allgemeine Priestertum”..., p. 335.

70 Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie...”, p. 207.

71 Peter PLANK, *Die Eucharistieversammlung als Kirche. Zur Entstehung und Entfaltung der eucharistischen Ekklesiologie Nikolaj Afanas'evs (1893-1966)*, 2. Auflage, Augustinus-Verlag, Würzburg, 2000, pp. 182-183.

actul liturgic. Ei nu acționau în locul comunității sau asupra ei, ci în numele ei și împreună cu ea. Formula liturgică „Harul Domnului nostru Iisus Hristos... să fie cu voi cu toți”, la care poporul răspunde „Și cu duhul tău”, exprimă această reciprocitate și interdependență între cel ce prezidează și comunitate.

Un alt aspect important al acestei viziuni restauratoare este recunoașterea interdependenței dintre cele două forme de preoție în actul liturgic. Preotul nu poate celebra Euharistia în absența comunității, după cum comunitatea nu poate celebra Euharistia fără preot. Această interdependență exprimă natura comunională a Bisericii și necesitatea diversității slujirilor pentru manifestarea plenară a Trupului lui Hristos.

Soluția la problema clericalismului nu constă în diminuarea slujirii sacramentale sau în contestarea autorității legitime a ierarhiei, ci în redescoperirea vocației specifice a laicilor în cadrul aceleiași comunități euharistice. Aceasta implică o înțelegere mai profundă a naturii Bisericii ca popor al lui Dumnezeu, în care diversitatea slujirilor se armonizează în unitatea Trupului lui Hristos. Afanasiev încurajează o laicizare a preoției ierarhice și o clericalizare a preoției baptismale, pentru că în esență nu există decât o singură preoție: preoția împăratească în Hristos⁷².

Nici această viziune restauratoare nu este, în concepția lui Afanasiev, o inovație modernă sau o concesie făcută spiritului democratic contemporan, ci o recuperare a modelului ecleziologic autentic, atestat în Sfânta Scriptură și în tradiția patristică primară. Ea nu diminuează și nici nu relativizează rolul specific al preoției sacramentale, ci îl situează în contextul său ecleziologic autentic, ca slujire specifică în cadrul aceleiași comunități sacerdotale.

5. IMPLICAȚII PENTRU VIAȚA BISERICII CONTEMPORANE

5.1 Reînnoirea liturgică și participarea activă

Viziunea părintelui Afanasiev despre locul și slujirea laicilor în Biserică are implicații concrete și profunde pentru viața liturgică a comunității creștine contemporane. Redescoperirea dimensiunii comunitare și participative a Liturghiei, în care întreaga adunare, clerici și laici, acționează ca un singur organism, fiecare potrivit slujirii sale specifice, reprezintă o condiție esențială pentru o reînnoire autentică a vieții ecleziale⁷³.

⁷² Matthias Gabriel BECKMANN, „Mehr als eucharistische Ekklesiologie...”, p. 209.

⁷³ N. AFANASIEV, „The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 14.

Această reînnoire liturgică ar putea avea în vedere mai multe aspecte concrete:

- **participarea conștientă și activă a credincioșilor la viața liturgică**, respectiv depășirea pasivității laicilor în cult printr-o formare care să permită credincioșilor să înțeleagă sensul profund al actelor liturgice și să participe conștient la acestea;

- **rostirea cu voce tare a rugăciunilor euharistice**, deci recuperarea unei practici originare, pentru ca poporul să poată participa prin ascultare și azeziune conștientă;

- **punerea în valoare a răspunsurilor și aclamațiilor liturgice**, printr-o redescoperire a sensului teologic profund al răspunsurilor liturgice (precum „Amin”, „Doamne miluiește”, „Ție, Doamne”) ca expresii ale preoției universale și ale participării active la actul euharistic;

- **implicarea directă a laicilor în funcții liturgice pentru care nu este necesară hiertonirea**, respectiv în citire, cântare, organizare, etc, toate acestea înțelese nu ca delegări clericale, ci ca expresii ale vocației lor baptismale;

- **împărtășirea frecventă și conștientă**, adică o redescoperire a sensului comunitar al Euharistiei⁷⁴, nu ca act individual de pietate, ci ca participare la jertfa și ospățul comunitar al Bisericii.

- În acord cu poziția părintelui Afanasiev, această reînnoire liturgică nu trebuie să însemne o modificare a structurii esențiale a Liturghiei sau o diminuare a rolului specific al preotului, ci o redescoperire a dimensiunii sale comunitare și participative, în fidelitate față de tradiția autentică a Bisericii primare.

5.2 Cateheza și formarea teologică a laicilor

O a doua implicație majoră a viziunii părintelui Afanasiev vizează **formarea și educația creștină**. În perspectiva sa, cateheza și educația teologică nu sunt destinate doar pregătirii clerului sau transmiterii unui minim doctrinar, ci formării unor laici conștienți de vocația lor baptismală și capabili să-și asume responsabilitățile în Biserică și în lume. Nu este vorba doar despre o învățare a dogmelor sau a practicilor liturgice, ci întâi de toate ceea ce se are în vedere este corectarea vieții însăși a celor botezați, care este o garanție și o condiție pentru apartenența la slujirea preoțească împărătească⁷⁵.

74 O. V. KUZNETZOVA, „Признаки и границы...”, p. 37.

75 O. V. KUZNETZOVA, „Единство Церкви в трудах Протопр. Николая Афанасьева и Митр. Иоанна (Зизиуласа)” [„Unitatea Bisericii

Această perspectivă ar putea implica:

- **catehizare baptismală profundă**, respectiv o pregătire pentru Botez (sau, în cazul celor botezați în pruncie, cateheza post-baptismală) care să evidențieze demnitatea și responsabilitatea ce decurg din încorporarea în Trupul lui Hristos;
- **educație biblică și teologică**, ceea ce ar presupune un acces mai larg al laicilor la formarea teologică solidă, nu ca un „lux” spiritual, ci ca o necesitate pentru asumarea vocației lor ecleziale;
- **formare liturgică**, care ar duce la o înțelegere mai profundă a sensului actelor liturgice și a simbolismului lor, pentru o participare conștientă și activă la viața de cult a Bisericii;
- **descoperire a discernământului vocațional**, sau asistarea fiecărui credincios în descoperirea și dezvoltarea darurilor sale specifice și a modului în care acestea pot contribui la zidirea Trupului lui Hristos⁷⁶.
- **formare duhovnicească integrală**, care să cuprindă toate dimensiunile vieții (profesională, familială, socială, politică) în lumina identității creștine.
- Prin această implicație nu se are în vedere nici transformarea laicilor în „mini-clerici” și nici diluarea diferenței funcționale dintre cler și laici, ci împuternicirea fiecărui credincios pentru a-și asuma pe deplin responsabilitatea sa ca membru al poporului preoțesc și împărătesc.

5.3 Mobilizarea potențialului misionar al întregilor comunități

A treia implicație majoră a învățaturii teologului rus ar putea avea în vedere misiunea și evanghelizarea. În perspectiva sa, misiunea nu este responsabilitatea exclusivă sau primordială a clerului, ci a întregii comunități ecleziale, în care fiecare membru este chemat să fie martor al lui Hristos în mediul său de viață și activitate. Într-o epocă marcată de secularizare și de eroziunea structurilor tradiționale de transmitere a credinței, mobilizarea potențialului misionar al întregului popor al lui Dumnezeu⁷⁷ devine o necesitate vitală. Laicii, prin prezența lor în mediile cele mai diverse ale societății (profesional, educațional, cultural, social, politic), au oportunități misionare unice, la care clerul are acces limitat.

în scrierile prot. Nikolai Afanasiev și mitrop. Ioannis (Zizioulas)”, *Актуальные вопросы церковной науки*, nr. 2, 2020, pp. 48-52, aici p. 50.

⁷⁶ Michael PLEKON, *Living Icons...*, p. 172.

⁷⁷ N. AFANASIEV, “The Ministry of the Laity in the Church”..., p. 13.

Această perspectivă implică:

- **mărturie în viața cotidiană**, conștientizându-se faptul că principala misiune a laicilor are loc într-un context secular, prin mărturisirea credinței în viața de zi cu zi;
- **evangelizare personală**, respectiv încurajarea și formarea laicilor pentru a împărtăși credința lor cu cei din jur, nu doar printr-o argumentație intelectuală, ci prin mărturia unei vieți transfigurate de prezența lui Hristos;
- **misiune comunitară**, prin dezvoltarea unor proiecte misionare comunitare, în care laicii și clericii să colaboreze pentru a răspunde nevoilor spirituale ale societății contemporane;
- **comunicare și media**, adică valorificarea competențelor laicilor în domeniul comunicării și al *new media* pentru a face mesajul Evangheliei accesibil și relevant în cultura contemporană;
- **dialog intercultural și interreligios**, prin participarea laicilor la dialogul cu alte tradiții culturale și religioase, aducând perspectiva creștină în spațiul public și în dezbaterile societății.
- Toată această implicare misionară a laicilor nu ar trebui să fie o strategie determinată de insuficiența clerului, ci mai degrabă o expresie a naturii Bisericii ca popor profetic și sacerdotal, chemat să continue în lume misiunea lui Hristos.

5.4 Structuri participative și colaborare în slujire

Analizând gândirea părintelui Nikolai Afanasiev, putem descoperi și o a patra implicație, cu referire la **structurile participative în viața parohială și eparhială**. Ecleziologul rus pledează pentru crearea și dezvoltarea de structuri care să permită participarea reală a laicilor la viața și misiunea Bisericii, iar acest lucru nu ca o concesie democratică, ci ca expresie a naturii comunionale a Bisericii⁷⁸.

Aceste structuri pot include:

- **consilii parohiale reprezentative**, alcătuite din membri aleși de comunitate și implicați real în deciziile care privesc viața pastorală și administrativă a parohiei;
- **adunări parohiale periodice**, oferind un forum pentru discutarea problemelor comunității și pentru formularea de propuneri și inițiative pastorale;
- **comitete și grupuri de lucru tematice**, care să permită valorificarea competențelor specifice ale membrilor comunității în diferite domenii (educație, filantropie, comunicare, etc.);

⁷⁸ Michael PLEKON, *Living Icons...*, pp. 165-166.

- **reprezentarea laicului în structurile eparhiale**, respectiv în organismele consultative și decizionale ale eparhiei, în duhul tradiției sinodale a Bisericii;
- **consultări pre-sinodale**, prin instituirea unor proceduri de consultare a comunităților înainte de sinoadele episcopale, pentru ca preocupările și perspectivele întregii Biserici să fie luate în considerare.

Toate aceste structuri participative, așa cum a subliniat și părintele Afanasiev, nu sunt împrumutate din modelele democratice seculare, ci reprezintă recuperări și adaptări ale practicilor sinodale autentice din tradiția Bisericii⁷⁹. Ele nu ar diminua autoritatea pastorală a episcopului și a clerului, ci ar situa-o în contextul său ecleziologic autentic, ca slujire în cadrul comunității euharistice.

CONCLUZII

Viziunea Părintelui Nikolai Afanasiev despre locul și slujirea laicilor în Biserică reprezintă una dintre cele mai originale și fecunde contribuții la reînnoirea ecleziologiei ortodoxe contemporane. În rădăcinată în teologia biblică a poporului lui Dumnezeu și în practica Bisericii primare, ea oferă perspective profunde atât pentru depășirea clericalismului, cât și pentru redescoperirea vocației active a laicilor în toate dimensiunile vieții bisericești. Fundamentul ei constă în redescoperirea caracterului euharistic al Bisericii și a preoției universale a tuturor credincioșilor. Biserica este întâi de toate comunitatea euharistică în care Hristos este prezent în plinătatea Sa și în care fiecare credincios, prin Botez, Mirungere și Euharistie, devine participant la preoția lui Hristos și membru activ al comunității sacerdotale. În același timp, Biserica este și instituție ierarhică.

Explorând dimensiunile concrete ale slujirii laicului – liturgică, mărturisitoare, diaconală și profetică – părintele Afanasiev arată că participarea activă a laicilor la viața Bisericii nu este o inovație modernă sau o concesie făcută spiritului democratic, ci o recuperare a conștiinței ecleziale originare. De asemenea, analizând rolul laicilor în receptarea învățurii și în structurile sinodale, el evidențiază caracterul comunitar al autorității în Biserică, în care poporul lui Dumnezeu în întregime sa participă la discernerea și mărturisirea adevărului revelat.

---

79 N. AFANASIEV, "The Ministry of the Laity in the Church"..., p. 13.

Critica de către teologul rus a clericalismului nu conduce la o relativizare a slujirii sacramentale, ci la o reintegrare a acesteia în contextul său ecleziologic autentic, ca slujire specifică. Preoția ierarhică sau sacramentală și preoția universală nu sunt în opoziție, ci în relație de complementaritate și interdependentă, fiecare având un rol indispensabil în iconomia harului.

Viziunea restauratoare a lui Afanasiev are implicații profunde pentru viața Bisericii contemporane, invitând la o reînnoire liturgică, la o formare teologică mai profundă a laicilor, la mobilizarea potențialului misionar al întregii comunități și la dezvoltarea unor structuri participative care să permită o colaborare reală între cler și laici în slujirea Trupului lui Hristos.

În concluzie, contribuția părintelui Afanasiev la înțelegerea locului și slujirii laicilor în Biserică reprezintă nu doar o perspectivă teologică revelatoare, ci și un impuls pentru o reînnoire autentică a vieții ecleziale, în fidelitate față de Tradiția apostolică și în deschidere față de provocările lumii contemporane⁸⁰. În contextul unei societăți secularizate, în care mărturisirea credinței necesită implicarea tuturor membrilor Bisericii, redescoperirea vocației active a laicilor, propusă de teologul rus, reprezintă o resursă teologică și pastorală de o valoare inestimabilă.

---

80 O. V. KUZNETZOVA, „Единство Церкви в трудах Протопр. Николая Афанасьева и Митр. Иоанна (Зизиуласа)”...р. 50.